

**UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
FACULTATEA DE FILOSOFIE ȘI ȘTIINȚE
SOCIAL-POLITICE
ȘCOALA DOCTORALĂ
Domeniul: Științe ale Comunicării**

**TEZĂ DE DOCTORAT
REZUMAT**

**GÂNDIREA CRITICĂ. TEORIE ȘI
APLICAȚII**

Conducător de doctorat:

PROF. UNIV. DR. CONSTANTIN SĂLĂVĂSTRU

Student-doctorand:

BABII (căș. GHERGUȚ-BABII) ALEXANDRA-NICULINA

2023

CUPRINS

TEZĂ DE DOCTORAT

Introducere.....	6
1. Contextul cercetării.....	6
2. Problema de cercetare: întrebări, ipoteze și obiective.....	7
3. Cadrul teoretic și metodologic.....	8
4. Contribuții ale cercetării.....	10
5. Structura lucrării.....	11
PARTEA I: CE ESTE GÂNDIREA CRITICĂ?.....	15
1. Asumpții definiționale.....	16
1.1. Definiții cu accent pe activitatea de a reflecta.....	16
1.2. Definiții cu accent pe competențe și aptitudini.....	19
1.3. Definiții cu accent pe utilitatea cotidiană.....	23
2. Dimensiuni interpretative.....	27
2.1. Perspectivă filozofică.....	27
2.2. Perspectivă logică.....	32
2.3. Perspectivă pedagogică.....	37
2.4. Perspectivă psihocognitivă.....	47
3. Relaționări clarificatoare.....	57
3.1. Gândire critică – logică informală.....	57
3.2. Gândire critică – gândire creativă.....	61
3.3. Gândire critică – gândire computațională.....	68
4. Gândirea critică și frontierele cunoașterii.....	74
4.1. Este gândirea totul?.....	74
4.2. Poate gândirea totul?.....	77

4.3. Vrea gândirea totul?.....	82
--------------------------------	----

PARTEA A II-A: ELEMENTE CONSTRUCTIVE ALE

GÂNDIRII CRITICE.....	86
------------------------------	-----------

1. Raționamentul ca tehnică informală.....	87
---	-----------

1.1. Modul de raționare a gândirii.....	87
---	----

1.2. Raționament formal – raționament informal.....	91
---	----

1.3. O sistematizare a raționamentului informal.....	94
--	----

1.4. Cum aplicăm raționamentul în viața de zi cu zi?.....	96
---	----

2. Argumentul – elementul central al gândirii critice.....	100
---	------------

2.1. Cum identificăm argumentele?.....	100
--	-----

2.2. Tipologii ale argumentelor critice.....	105
--	-----

2.3. Gândirea critică și alegerea argumentelor.....	114
---	-----

2.4. Proceduri de analiză a argumentului.....	118
---	-----

2.5. Gândirea critică și evaluarea argumentelor.....	130
--	-----

3. Interogația critică și problematizarea cunoașterii.....	139
---	------------

3.1. Sensul și subtilitățile interogației.....	139
--	-----

3.2. Interogație critică și interogație retorică.....	144
---	-----

3.3. Despre dialectica întrebare – răspuns.....	150
---	-----

3.4. Rolul interogației în clarificarea și rezolvarea	
---	--

problemelor.....	155
------------------	-----

4. Evaluarea ca instanță a gândirii critice.....	160
---	------------

4.1. Evaluarea propriei gândiri (metacogniția).....	160
---	-----

4.2. Evaluarea resurselor de gândire ale celuilalt.....	166
---	-----

4.3. Evaluarea informațiilor ca dat al cunoașterii.....	172
---	-----

4.4. Evaluarea surselor informațiilor.....	177
--	-----

4.5. Evaluarea contextului.....	182
---------------------------------	-----

5. Limite ale gândirii critice.....	188
--	------------

5.1. Sofisme în contextul gândirii critice.....	188
5.2. Predispoziții cognitive ce limitează gândirea critică.....	194
5.3. De ce nu se opune întotdeauna gândirea critică barierelor cognitive?.....	199
5.4. Gândire critică și gândire manipulatorie.....	204

PARTEA A III-A: VALENȚE APLICATIVE: GÂNDIREA

CRITICĂ ȘI FAKE NEWS.....	208
----------------------------------	------------

1. Context și relevanță.....	209
2. Definiții operaționale.....	214
3. Cine e responsabil pentru dezinformare?.....	219
3.1 Creatorii de informații viciate.....	219
3.2. Platformele online de propagare a informației.....	221
3.3. Industria de publicitate și motivul financiar.....	224
3.4. Mass-Media și problema credibilității.....	225
3.5. Statele și puterea lor de sancționare.....	227
3.6. Individul – ținta dezinformării.....	228
4. De ce funcționează dezinformarea?.....	233
4.1. Lipsa educației informaționale, media și digitale.....	233
4.2. Slăbiciunea față de apelul la emoție.....	236
4.3. Erori de gândire și potențarea dezinformării.....	239
4.4. Între pasivitate intelectuală și suspiciune extremă.....	244
5. Metodologie.....	251
5.1. Valențele logicii informale.....	252
5.2. Analiza critică a discursului.....	257
5.3. Modelul teoretic de evaluare a informației prin gândire critică.....	264
5.4. Selecția corpusului de date.....	266

5.5. Aplicații ale modelului pe corpusul de date.....	268
6. Concluzii.....	303
7. Limitele cercetării aplicative.....	305
În loc de încheiere.....	307
1. Virtuți și contribuții.....	307
2. Posibile direcții de cercetare.....	309
BIBLIOGRAFIE.....	312

GÂNDIREA CRITICĂ. TEORIE ȘI APLICAȚII

Contextul cercetării

Suntem obligați să raționăm bine? J. Anthony Blair a adresat această întrebare într-una din lucrările sale¹, determinându-ne să reflectăm la modul în care gândim. În contextul în care suntem copleșiți de fenomenul dezinformării și în care încercăm să discutăm cu persoane pentru care argumentele raționale par să nu însemne prea mult, se conturează convingerea din ce în ce mai puternică conform căreia avem datoria ca oameni să raționăm cât mai bine ca semn de respect pentru abilitățile cu care am fost înzestrați și ca semn de respect pentru semenii noștri.

Blair vorbește de o obligație morală a unei bune raționări deoarece aceasta afectează bunăstarea proprie, a celorlalți și, prin urmare, a societății în întregime. Această obligație ne pune pe noi în situația de evita convingerile false și de a căuta convingerile adevărate, deoarece, dacă nu facem asta, vom contribui la

---

¹ J. Anthony Blair, Christopher W. Tindale, *Groundwork in the Theory of Argumentation. Selected Papers of J. Anthony Blair*, Springer Netherlands, 2012, p.3.

răspândirea răului pe care îl cauzează neadevărul.² Și cât rău poate să cauzeze! E de ajuns să observăm ce val exponențial de dezinformare a lovit în timpul pandemiei de Covid-19 sau în nefericitul război de la granițele noastre. Când am început lucrarea de doctorat, nimeni nu prevedea că aceste două evenimente se vor întâmpla și deja se simțea în societate nevoia stringentă ca oamenii să aibă abilități de evaluare a informației, în special după ce a luat amploare bine-cunoscutul fenomen al *fake news* odată cu alegerile din Statele Unite ale Americii din 2016. În acest context macro al consecințelor negative ale informației viciate care circulă în lume, o cercetare asupra modului în care oamenii pot utiliza gândirea critică pentru a face diferența dintre o informație adevărată și una contrafăcută este necesară.

Adiacent contextului specific al fenomenului dezinformării, merită menționat faptul că gândirea critică ajută la îmbunătățirea calității vieții. Într-un climat de suprasaturare informațională și al vitezei cu care aceasta circulă, devine din ce în ce mai dificil să luăm decizii cât mai potrivite pentru noi. Opțiunile sunt diverse, schimbările se întâmplă rapid și, prin urmare, gândirea critică devine mai mult decât un instrument necesar. Devine o filosofie de

---

² *Ibidem*, pp. 3-10.

viață prin care ne înțelegem mult mai bine pe noi înșine, evaluăm în baza unor criterii relevante și, în final, luăm decizii cu rezultate benefice pentru noi. Așadar, vorbim și de un context general al vieții în care gândirea critică își poate dovedi utilitatea.

În ceea ce privește contextul științific, cercetarea de față răspunde unei nevoi de încadrare teoretică clară și completă a gândirii critice în spațiul românesc. Literatura de specialitate din acest spațiu prezintă contribuții punctuale în domeniul gândirii critice, majoritatea dinspre logică formală, logică informală sau argumentare și care abordează gândirea critică prin aplicabilitatea sa la un domeniu specific. Mai mult, studiile asupra gândirii umane s-au dezvoltat în paralel în diferite domenii de studiu (psihologie, științe cognitive, neuroștiință, științe ale comunicării ș.a.m.d.), ceea ce determină necesitatea unei abordări interdisciplinare a gândirii critice și evidențierea punctelor comune ale acestor perspective.

Problema de cercetare: întrebări, ipoteze și obiective

Problema de cercetare care stă la baza prezentei lucrări vizează explorarea conceptului de gândire critică prin abordare interdisciplinară cu scopul de a seta un cadru teoretic delimitativ și de a ilustra dimensiunea aplicativă a acesteia. La baza realizării

acestui demers este evidențiat un set de întrebări ce au rol de ghidaj în structura și conținutul cercetării:

- (1) Ce este gândirea critică?
- (2) Care sunt elementele care alcătuiesc gândirea critică?
- (3) Care este legătura dintre gândire critică și *fake news*?
- (4) Ce reprezintă *fake news*?
- (5) Cum poate fi utilizată gândirea critică pentru a combate *fake news*?

Prin întrebările enunțate, cercetarea își propune un drum cu multiple borne, de la definirea conceptului de gândire critică, descoperirea elementelor constructive ale acesteia, crearea unei punți între gândirea critică și fenomenul nociv al dezinformării, clarificarea terminologiei din aria dezinformării, la crearea unui instrument care să condenseze pașii esențiali pe care un individ îi poate face astfel încât să combată fenomenul *fake news*.

Astfel, ipotezele de cercetare care decurg din întrebările de mai sus sunt:

Ip.1: Gândirea critică este un concept interdisciplinar asupra cărei definiții nu există încă un consens.

Ip.2: *Gândirea critică este construită din multiple elemente distincte care sunt în relație de coroborare.*

Ip.3: *Gândirea critică contribuie la combaterea fenomenului fake news prin aplicarea unui model teoretic de evaluare a informației.*

Obiectivul care derivă din prima ipoteză constă în identificarea, analizarea și delimitarea definiției gândirii critice precum și a perspectivelor diverse de abordare a acestui concept. În relație cu a doua ipoteză, obiectivul vizează identificarea, analizarea și sistematizarea elementelor care alcătuiesc gândirea critică și care coroborează între ele. Privitor la a treia ipoteză, obiectivul constă în dezvoltarea unui model teoretic de evaluare a informației prin gândire critică care să cuprindă pașii esențiali pe care un individ îi poate pune în aplicare pentru a diminua din șansele de a fi victimă campaniilor de *fake news* și dezinformare.

Cadrul teoretic și metodologic

Natura interdisciplinară și complexă a cercetării și necesitatea încadrării gândirii critice în limite cât mai clar definite

a determinat o selecție riguroasă, dar diversă a literaturii care formează cadrul teoretic și metodologic.

Fundamentarea teoretică a tezei s-a realizat prin revizuirea literaturii de specialitate, atât cea specifică gândirii critice, cât și din diferite arii de studiu complementare. Astfel, debutul demersului a fost marcat de autori precum John Dewey, Alec Fisher, Robert Ennis, Richard Paul, Gregory Bassham, Richard Parker, Brooke Noel Moore et al. care au dedicat multiple lucrări pentru a defini gândirea critică și a propune diverse elemente constitutive ale acesteia. Problematika evidențiată în această arie este lipsa unui consens cu privire la definirea conceptului de gândire critică, dar regăsirea unor puncte comune precum este, de exemplu, rolul argumentului pe harta elementelor constructive ale acesteia.

Cea mai amplă contribuție teoretică a fost din domeniul din care a luat naștere gândirea critică, și anume Logica Informală, unde s-au remarcat autori precum Howard Kahane, David Hitchcock, Douglas Walton, Jonathan Evans, J. Anthony Blair, John Woods, Hugo Mercier, Dan Sperber et al. De la definirea și categorizarea raționamentului, la perspective asupra argumentului și a sofismelor, teoria logicii informale construiește baza solidă a ceea ce este gândirea critică astăzi. Desigur că au fost aduse în

atenție și perspectivele logicii formale prin studierea unor autori precum Petre Bieltz, Petre Botezatu sau Constantin Grecu.

Cu precădere, una din cele mai consistente direcții ale cercetării își are bazele în teoria argumentării unde cercetători renumiți precum Trudy Govier, Chaim Perelman, F.H. van Eemeren și R. Grootendorst, Constantin Sălăvăstru et al. au contribuit la definirea argumentului și construirea de repere privind identificarea, analiza și evaluarea acestuia.

În ceea ce privește rădăcinile gândirii critice ca filosofie de viață, cadrarea teoretică s-a axat pe aportul filozofilor precum Aristotel, Francis Bacon, Descartes.

Abordarea interdisciplinară și complexă a cercetării a presupus și studierea unor autori din domeniul științelor psihocognitive precum Leon Festinger, Amos Tversy, Daniel Kahneman, Dan Ariely, Daniel Levitin et al. care au completat cadrul teoretic prin aportul dat de predispozițiile cognitive ale minții individului și modul în care emoțiile influențează gândirea rațională.

Nu în ultimul rând, dat fiind caracterul practic și aplicabil în orice domeniu al gândirii critice, a fost necesară și o perspectivă pedagogică pentru a observa modul în care poate fi dezvoltată gândirea critică în cadrul diferitelor forme de educație, acest lucru

realizându-se prin consultarea unor cercetători precum Matthew Lipman, William Graham Sumner, John McPeck, John H. Flavell et al.

În ceea ce privește *cadrul metodologic* al cercetării, am creat un *model teoretic de evaluare a informației prin gândire critică* care este articulat pe două aparate metodologice: logica informală și analiza critică de discurs (*Critical Discourse Analysis* - CDA). O singură metodă nu a fost suficientă pentru a evidenția natura interdisciplinară și complexă a cercetării, fapt ce a determinat utilizarea acestui mix metodologic.

În ceea ce privește logica informală, nucleul gândirii critice cuprinde identificarea, analiza și evaluarea argumentului, descoperirea și combaterea sofismelor, analizarea limbajului utilizat în conținutul analizat, precum și oferirea unei atenții particulare elementelor vizuale care însoțesc textul. Contribuțiile fundamentale dinspre această metodă au revenit din partea cercetătorilor menționați mai sus, atât din logica informală, din teoria argumentativă și din lucrările specifice dedicate gândirii critice.

Perspectiva logicii formale este valoroasă, dar limitativă în demersul cercetării de față deoarece nu permite o analiză la nivel macro a conținutului informațional. De aceea, al doilea aparat

metodologic ales este analiza critică de discurs. Însăși CDA este o metodă cu caracter interdisciplinar, abordând teorii ale discursului, teorii lingvistice, teorii socio-cognitive sau sociale.³ CDA tratează relația dintre discurs și societate punând accent pe problemele sociale, pe contextul obiectiv și subiectiv în care se încadrează discursul, pe reprezentările mentale individuale și colective care influențează interpretarea discursului (incluzând aici predispozițiile cognitive) precum și pe semne ale puterii și ale dominanței în discurs. La baza selectării elementelor relevante care pot fi incluse în modelul teoretic a stat consultarea lucrărilor lui Teun A. Van Dijk care a tratat CDA dintr-o perspectivă socio-cognitivă.

În urma studierii celor două metode, am selectat elementele relevante cercetării de față și am creat *modelul teoretic de evaluare a informației prin gândire critică*, care cuprinde o serie de întrebări pe care și le poate pune un individ atunci când dorește să analizeze și să evalueze un conținut informațional concentrându-se asupra: emoțiilor pe care le simte, tezei discursului, sursei de proveniență a informației, identificării, analizei și evaluării argumentului, contextului în care se află conținutul informațional, modelelor

---

³ Jay L. Lemke, *Textual Politics: Discourse And Social Dynamics*, Taylor&Francis, 1995, pp.5-6.

mentale care influențează interpretarea informației, predispozițiilor cognitive care pot afecta o analiză obiectivă, elementelor de polarizare și de control din discurs, precum asupra limbajului și a elementelor vizuale.

Pentru ilustrarea aplicabilității modelului, am selectat trei tipuri de conținut informațional care abordează subiectul pandemiei de Covid-19, perioadă prielnică dezinformării, din intervalul martie – decembrie 2020. Astfel, am realizat trei analize: prima analiză asupra unui interviu cu un doctor care afirmă că efectele pandemiei sunt exagerate și că este un plan secret mondial în spatele acesteia, a doua analiză asupra unei știri despre un raport al autorităților germane care afirmă că pandemia este o farsă globală și a treia analiză asupra unui interviu cu autoritățile oficiale responsabile de campania vaccinării în România.

Contribuții ale cercetării

Demersul cercetării de față are ca scop încercarea unei încadrări teoretice și aplicative a gândirii critice care să cuprindă toate perspectivele multidisciplinare ale acestui concept. Cercetarea își propune să ofere o înțelegere profundă, bine fundamentată a teoriei gândirii critice astfel încât să poată constitui

o bază solidă pentru viitoare cercetări. Lucrarea de față ar putea reprezenta și un exemplu de manual de gândire critică, aceasta cuprinzând și ilustrații pentru o înțelegere mai bună a conceptelor prezentate.

În ceea ce privește aria de studiu a gândirii critice, consider că un aport valoros îl aduce capitolul 3 dedicat interogației critice și problematizării cunoașterii din partea a II-a a lucrării. În literatura de specialitate consultată, problematica întrebării a fost foarte rar sau mult prea superficial analizată. Întrebarea este, însă, motorul demersului intelectual, prin urmare am acordat un accent deosebit perspectivelor din care a fost abordată întrebarea de-a lungul timpului, pornind de la filosofie, logică și teoria argumentativă, precum și rolul acesteia în rezolvarea de probleme.

O altă contribuție a cercetării e reprezentată de crearea modelului teoretic de evaluare a informației prin gândire critică. Acest model aduce împreună 13 itemi complementari care pot fi de folos individului interesat să tragă o concluzie cât mai informată într-o problemă complexă, cu precădere pentru a depista conținutul dezinformativ. Modelul are rolul de instrument care poate fi aplicat în diferite forme în științele comunicării.

Nu în ultimul rând, contribuția lucrării nu vizează doar teoreticienii și practicienii din domeniul științelor comunicării, ci

se adresează și individului preocupat de dezvoltarea propriei gândiri și de găsirea unor soluții care să diminueze din consecințele dezinformării. De aceea, lucrarea de față prezintă numeroase exemple și ilustrații ale unor situații diverse din cotidian care, prin aplicabilitatea gândirii critice, pot fi rezolvate în cel mai benefic mod pentru individ. Prin această lucrare mi-am asumat misiunea de a face din gândirea critică un concept clar, util pentru oameni care să devină, de ce nu, o filosofie de viață.

Structura lucrării

Teza de doctorat este structurată în trei părți: *Partea I: Ce este gândirea critică?* este dedicată definirii și creării cadrului conceptual al gândirii critice; *Partea a II-a: Elemente constructive ale gândirii critice* cuprinde: raționamentul, argumentul, interogația, evaluarea și limitele gândirii critice; *Partea III-a: Valențe aplicative: Gândirea critică și fake news* include partea aplicativă a cercetării prin crearea și testarea instrumentului de gândire critică asupra conținutului informațional dintr-un domeniu vulnerabil la dezinformare.

Partea I debutează cu capitolul 1 intitulat *Asumptii definiționale* care își propune o sistematizare a delimitărilor

conceptului de gândire critică remarcându-se definiții cu accent pe activitatea de a reflecta, cu accent pe competențe și aptitudini și cu accent pe utilitatea cotidiană a acesteia.

Al doilea capitol, cu titlul *Dimensiuni interpretative*, ilustrează caracterul interdisciplinar al conceptului pornind de la descrierea perspectivei filozofice care a stat la baza a ceea ce astăzi numim gândire critică, continuând cu perspectiva logică din care aceasta a luat naștere, reliefând importanța conceptului în educație prin perspectiva pedagogică și încheind cu modul în care e studiată gândirea critică în științele psiho-cognitive.

Capitolul 3, cu titlul *Relaționări clarificatoare*, evidențiază relația conceptului de gândire critică cu alte concepte din proximitate precum logica informală, care reprezintă baza din care gândirea critică s-a format, gândirea creativă cu care este deseori pusă în opoziție și gândirea computațională cu care este deseori confundată.

Capitolul 4, denumit *Gândire critică și frontierele cunoașterii*, face o incursiune în limitele rațiunii prin teorii despre modul în care funcționează raționarea, despre scopurile pe care aceasta le poate avea și despre (ne)putințele de care aceasta dă dovadă.

Partea a II-a a lucrării este construită plecând de la capitolul 1 intitulat *Raționamentul ca tehnică informală* care este axat pe definirea raționamentului și a formelor pe care acesta le poate lua, realizarea unei analize comparative între raționamentul formal și raționamentul informal și acordarea unei atenții deosebite raționamentului informal prin sistematizarea modului în care acesta a fost abordat în literatura de specialitate și în care acesta se aplică în viața cotidiană.

Al doilea capitol, cu titlul *Argumentul – elementul central al gândirii critice*, dedică cea mai consistentă secțiune a acestei părți analizei argumentului. Pornind de la prima etapă a identificării argumentului, demersul continuă în a realiza o tipologie a acestuia împreună cu criteriile de selecție care stau la baza lui în timpul procesului de argumentare. Mai apoi, sunt prezentate și ilustrate diferite modalități de analiză care preced evaluarea argumentului și criteriile specifice acesteia.

În capitolul 3 intitulat *Interogația critică și problematizarea cunoașterii* se acordă o atenție deosebită rolului întrebării ca motor în gândirea critică pornind de la sensul și subtilitățile procesului de interogație, diferențierea dintre interogația critică și interogația retorică, aprofundarea relaționării

întrebare – răspuns și ilustrarea modului în care întrebarea este clarificatoare în rezolvarea de probleme.

Capitolul 4, numit *Evaluarea ca instanță a gândirii critice*, aduce în atenție evaluarea, punct central în procesul de dezvoltare a gândirii critice. Pornind de la interacțiunile pe care un individ le are cu mediul în care trăiește, fiecare subcapitol atinge un obiect al evaluării și criteriile pe baza cărora aceasta se face precum: evaluarea propriei gândiri, a resurselor de gândire ale celuilalt, a informațiilor cu care individul ia contact, a surselor acestor informații și, nu în ultimul rând, a contextului.

Ultimul capitol al celei de-a doua părți, cu titlul *Limite ale gândirii critice*, este dedicat obstacolelor de care se lovește gândirea critică și evidențiază erorile de gândire sub forma sofismelor și sub forma predispozițiilor cognitive care deseori afectează procesele mentale raționale, dar care alteori se pot dovedi a fi utile în economia evoluționistă a creierului nostru. Problematika limitelor este completată de o perspectivă etică a gândirii critice și relația acesteia cu intenția individului.

Partea a III-a debutează cu capitolul 1 numit *Context și relevanță* care cuprinde argumentarea alegerii de a pune în relație conceptul de gândire critică și conceptul de *fake news* urmat de un

scurt capitol 2 care prezintă *Definiții operaționale* și clarificatoare din aria acestui fenomen nociv.

Înainte de a vedea cum poate gândirea critică să combată fenomenul *fake news* și dezinformarea, capitolul 3 propune o investigație pentru a afla *Cine e responsabil pentru dezinformare*. Astfel, se evidențiază mulți actori care pot avea un rol în acest fenomen, de la creatorii de informații viciate, platformele online de propagare a informației, industria de publicitate care favorizează acest fenomen, rolul Mass-Media și credibilitatea de care aceasta dă dovadă, problematica implicării statelor în legiferarea fenomenului, la individul în sine care este ținta dezinformării.

Capitolul 4, numit *De ce funcționează dezinformarea?*, realizează o trecere în revistă a cauzelor principale pentru care acest fenomen are succes începând de la lipsa educației informaționale, media și digitale care în secolul prezent reprezintă un mare dezavantaj, continuând cu slăbiciunea în fața emoționalului care, deși ne caracterizează ca ființe umane, ne poate pune probleme uneori și continuând cu modul în care erorile de gândire acționează pentru a favoriza scopurile vizate de acest fenomen și formele extreme pe care le poate lua lipsa gândirii critice în acest context.

În capitolul 5 este dezvoltată *Metodologia* în care se conturează dimensiunea aplicativă a gândirii critice. Astfel, sunt

prezentate cele două aparate metodologice: logica informală și analiza critică de discurs care au stat la baza creării modelului teoretic de evaluare a informației prin gândire critică. Pentru a testa utilitatea modelului, acesta este aplicat analizând trei tipuri de conținut informațional.

Capitolul 6 prezintă succint *Concluziile cercetării aplicative*, reliefând observațiile realizate în urma analizei realizate pe cele trei conținuturi informaționale în relație cu cadru teoretic studiat. În capitolul 7 sunt evidențiate *Limitele cercetării aplicative* și sugestii pentru cercetări viitoare privind modelul creat.

Concluzii

Teza de doctorat *Gândirea critică. Teorie și aplicații* își propune să fie o încercare teoretică și aplicativă în analiza gândirii critice din spațiul românesc. În urma demersului investigativ al cercetării, a fost dezvoltat un cadru teoretic și metodologic consistent pentru delimitarea gândirii critice, fapt care reliefează caracterul inovativ al lucrării.

Prima întrebare de cercetare care a stat la baza demersului științific prezent a fost: (1) Ce este gândirea critică? Departe de aparența simplității întrebării, aceasta s-a născut din necesitatea de

defini cât mai clar ce presupune acest concept. Partea I a prezentei lucrări a fost dedicată răspunsului acestei întrebări care s-a dovedit a fi complex și care, deloc surprinzător, a născut alte întrebări. Astfel, ipoteza de la început, și anume *Gândirea critică este un concept interdisciplinar asupra cărei definiții nu există încă un consens*, s-a confirmat. Cercetarea a reușit, însă, să evidențieze punctele comune și să realizeze o sistematizare a definițiilor gândirii critice încadrându-le pe acestea în definiții care pun accentul pe activitatea de a reflecta, definiții care reduc gândirea critică la competențe și aptitudini specifice și definiții care evidențiază caracterul util din viața cotidiană.

Contribuția cercetării a completat demersul creării cadrului conceptului de gândire critică prin reliefaarea naturii interdisciplinare a obiectului de studiu. Astfel, au fost evidențiate perspectivele filozofice, logice, pedagogice și psiho-cognitive care au influențat dezvoltarea conceptului. De asemenea, gândirea critică s-a cristalizat fiind pusă în relație cu alte concepte precum logica informală, gândirea creativă și gândirea conceptuală, iar apoi lucrarea a subliniat limitele pe care le are rațiunea umană.

A doua întrebare de cercetare, (2) care sunt elementele care construiesc gândirea critică?, s-a născut din nevoia de a oferi cât mai concret repere privind elementele care pot fi studiate în

procesul de dezvoltare a gândirii critice. Ipoteza conform căreia *Gândirea critică este construită din multiple elemente distincte care sunt în relație de coroborare* a fost confirmată prin punerea în lumină a 5 elemente constructive: raționamentul, argumentul, întrebarea, evaluarea și limitele gândirii critice. Contribuția pe care a oferit-o lucrarea de față e caracterizată de claritatea și profunzimea prin care este analizat fiecare element și ilustrarea relației de coroborare în piesajul gândirii critice. Se remarcă în special contribuția studiului asupra rolului întrebării în demersul intelectual și provocator al gândirii critice, prin asumarea punctului de vedere conform căruia calitatea întrebării determină de cele mai multe ori și calitatea actului gândirii.

Un alt aport pe care îl aduce lucrarea în încercarea de a răspunde celei de-a doua întrebări de cercetare, reprezintă punerea sub lupă a fiecărei instanțe a actului evaluării, definitiv pentru gândirea critică. Aplecarea asupra acestui element deschide noi orizonturi de dezvoltare a diferite ramuri ale gândirii critice cum ar fi, spre exemplu, studierea metacogniției.

Ce face diferit lucrarea de față spre deosebire de alte lucrări care abordează limitele gândirii critice este să evidențieze suprapunerile dintre sofisme și predispozițiile cognitive demonstrând astfel necesitatea unei abordări interdisciplinare a

conceptului. Totodată, capitolul problematizează și utilitatea acestor erori de gândire, aspect controversat printre teoreticienii care idolatrizează rațiunea pură.

(3) Care este legătura dintre gândire critică și *fake news*? Întrebarea numărul trei este cea care face trecerea dinspre cadrul teoretic al conceptualizării gândirii critice spre cadrul aplicabil și metodologic al acesteia. În demersul pentru ilustrarea utilității conceptului, contextul post-adevărului și al informației viciate a fost cel mai potrivit pentru a vedea care e relația dintre gândire critică și *fake news*. Astfel, împreună cu întrebarea (4) Ce este *fake news*?, s-a conturat partea a III-a a lucrării care a oferit o meticuloasă prezentare a fenomenului de dezinformare și a cauzelor acestuia, fapt care a dus către concluzia conform căreia gândirea critică poate contribui semnificativ la diminuarea efectelor nocive ale acestui fenomen. Majoritatea cauzelor amplificării *fake news* rezidă în lipsa unei gândiri critice dezvoltate sau în utilizarea precară a componentelor sale.

În definirea răspunsului pentru ultima întrebare de cercetare, (5) cum poate fi utilizată gândirea critică pentru a combate *fake news*?, contribuția principală a studiului de față constă în confirmarea ipotezei numărul 3, *Gândirea critică contribuie la combaterea fenomenului fake news prin aplicarea*

unui model teoretic de evaluare a informației. Prin dezvoltarea acestui model teoretic, cercetarea și-a propus condensarea celor mai importante și esențiale elemente de care un individ ar trebui să țină cont astfel încât să își utilizeze gândirea critică atunci când este pus în situația de a evalua un conținut informațional cu scopul de a nu pica în capcana dezinformării. La baza construirii modelului au stat două tipuri de metode: logica informală și analiza critică de discurs. Modelul teoretic de evaluare a informației prin gândire critică oferă o perspectivă complexă a ceea ce presupune evaluarea unei informații oferindu-i individului șansa de a ajunge la o concluzie cât mai bine documentată care să îl ajute în a decide dacă poate avea mai multă sau mai puțină încredere.

Consistența modelului teoretic este dată de aplicarea lui la trei exemple ample de conținut informațional care au circulat în cea mai prolifică perioadă a *infodemiei*, între martie – decembrie 2020. În urma analizei celor două interviuri și a știrii despre pandemia Covid-19 și vaccinarea anti covid, s-au putut observa diferențele dintre ce înseamnă un conținut cu informații corecte, care nu își propune să manipuleze și care are un grad de încredere ridicat și un conținut speculativ, ce are potențial de a dezinforma, cu intenție sau fără intenție. Ba mai mult, utilizarea modelului teoretic de evaluare a informației prin gândire critică oferă premisele excelente pentru

a aduce un plus de cunoaștere celui care îl aplică determinându-l să facă alegeri mai informate benefice pentru sine și pentru societate.

Posibile direcții de cercetare

Pe lângă contribuțiile teoretice, metodologice și instrumentale pe care le are, cercetarea de față întâlnește și o serie de limite.

O limită a lucrării de față este reprezentată de posibilitatea neacoperirii în totalitate a ariei gândirii critice. Natura interdisciplinară și complexă în relație cu limitarea spațiului și a timpului avut la dispoziție au determinat ca unele subiecte să nu fi fost tratate până la capăt deși erau de interes pentru a fi aprofundate. De pildă, cercetarea ar putea fi completată de contribuții mai ample din neuroștiință, domeniu definitiv pentru a determina mecanismele gândirii umane în relație cu forma fizică a acesteia. Din păcate, cunoștințele reduse în acest domeniu alături de limitarea de timp și de spațiu amintită mai sus nu au permis un demers în această direcție. Acest lucru reprezintă însă, o deschidere către viitoare cercetări în colaborare cu specialiști în neuroștiință pentru a investiga cum este văzută gândirea critică din această perspectivă.

O altă limită a cercetării este reprezentată de complexitatea modelului teoretic de evaluare a informației prin gândire critică în relație cu utilitatea cotidiană. În contextul actual în care informația circulă cu rapiditate, modelul teoretic propus s-ar putea să fie prea lung sau să necesite timp mult prea îndelungat de parcurs, în timp ce dezinformarea are avantajul vitezei favorizată de tehnologie. Totuși, merită menționat faptul că nu este necesară parcurgerea acestuia în întregime pentru orice conținut informațional. În funcție de situație, de cele mai multe ori, s-ar putea ca doar unii itemi să fie necesari pentru a putea trage o concluzie. O viitoare cercetare ar putea consta în realizarea unei variante mai succinte a modelului cu aplicabilitate pe anumite conținuturi specifice.

În proximitatea limitei anterioare, ar putea fi menționat și faptul că utilizarea modelului este limitată doar la indivizi care dețin cunoștințe în domeniu și care au un grad de înțelegere mai ridicat. Cu alte cuvinte, s-ar putea ca cei care au nevoie cu adevărat de gândire critică să nu poată să îl folosească. Revin însă, la faptul că o simplificare a modelului poate determina și accesibilitatea mai multor categorii de persoane dacă acest lucru este realizat într-un context specific de învățare.

Nu în ultimul rând, în timp ce cercetarea poate oferi lumină asupra strategiilor discursive utilizate în conținuturi de tip

dezinformare, poate fi dificil să se stabilească o cauzalitate directă între exemplele analizate și impactul acestora asupra opiniei publice, comportamentului sau răspunsului general al societății la pandemia de Covid-19. Influența dezinformării este un fenomen complex și multifactorial, având implicații dincolo de analiza textuală. Totuși, modelul descris în lucrare reprezintă un prim pas în dezvoltarea unui ghid de bune practici în domeniul gândirii critice, iar viitoarele cercetări din această arie pot exploata resursele oferite.

În completarea direcțiilor viitoare de cercetare, este necesar de subliniat posibilitatea testării modelului asupra unui eșantion reprezentativ de indivizi din România. Având în vedere că în cercetarea de față modelul a fost aplicat tot de cercetător, utilitatea și lipsa predispozițiilor ar putea fi demonstrate într-un viitor studiu asupra altor subiecți.

Mergând pe o linie similară, o direcție de cercetare poate fi investigarea modului în care gândirea critică se aplică în alte domenii. Spre exemplu, în zona dezinformării ar putea fi tratat subiectul războiului ruso-ucrainean în cadrul căruia putem vorbi de un adevărat haos informațional. Totodată, viitoarele studii pot reliefa modul specific în care gândirea critică ajută la luarea de

decizii sau rezolvarea de probleme și, de ce nu, explorarea dezvoltării unor noi modele teoretice.

O ultimă direcție posibilă de cercetare în viitor ar putea să o constituie explorarea interogației în procesele de gândire. Astfel de studii ar putea testa diferite tipuri de întrebări în relație cu rezultatele dobândite în urma utilizării anumitor elemente specifice în gândirea critică. De asemenea, ar putea fi cercetate sensul și subtilitățile întrebării printr-o analiză comparativă a modului în care se manifestă acestea în cadrul unor limbi diferite.

În concluzie, cercetarea de față este o încercare în crearea unui studiu de tip monografie asupra gândirii critice, de aceea sunt necesare și binevenite alte eforturi care să confirme și să dezvolte demersul prezent.

Gérald Bronner afirma că „adevăratul spirit critic, cel care ne ajută să zădărniciim alienarea care reprezintă uneori sugestiile intuiției noastre, nu poate fi dobândit decât prin exerciții perseverente. Această muncă, atât de necesară pentru apariția unei democrații a cunoașterii, nu poate fi făcută decât insistând asupra ei pe toată perioada educației și la toate disciplinele, pe cât posibil. Trebuie să săpăm brazda gândirii metodice, astfel încât fiecare să fie capabil să nu aibă încredere în propriile intuiții, să identifice situațiile în care este necesar să își suspende judecata, să

investească energie și timp mai degrabă decât să susțină o soluție care pare acceptabilă: într-un cuvânt, a îmblânzi avarul cognitiv care este în noi toți.”⁴ Cercetarea gândirii critice în teza de doctorat m-a determinat să îmi asum două misiuni care să dea sens activității mele: angajamentul de a-mi însuși gândirea critică drept filosofie de viață și a o pune în practică deseori în cotidian; misiunea de a face gândirea critică mai cunoscută în rândul lumii și mai accesibilă astfel încât să contribui la o societate cu oameni care acceptă posibilitatea de a greși, care sunt deschiși către opinii contrare gândirii lor și care au o sete de cunoaștere care le dezvoltă spiritul critic. Însă ambele misiuni necesită un factor imperios necesar pentru a le duce la capăt: perseverența.

---

⁴ Gérald Bronner, *La démocratie des crédules*, Presses Universitaires de France, 2013, p.250.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

A. VOLUME

ALTER, Adam, *Irezistibil. Dependența de tehnologie și afacerile din spatele ei*, trad.rom., Editura Publica, 2017.

ARIELY, Dan, *Irațional în mod previzibil*, trad.rom., Editura Publica, 2013.

BACON, Francis, *The advancement of learning*, Everyman's Library 719, London, 1950.

BARNET, Sylvan, Hugo Bedau, *Critical Thinking, Reading and Writing. A Brief Guide to Argument*, Seventh Edition, Bedford/St. Martin's, 2011.

BASSHAM, Gregory et al., *Critical Thinking. A Student's Introduction*, Forth Edition, McGraw Hill, New York, 2011.

BIELTZ, Petre, *Bazele gândirii critice*, Editura Academiei Române, București, 2018.

BROADMAN, Frank, Nancy Cavender, Howard Kahane, *Logic and Contemporary Rhetoric: The Use of Reason in Everyday Life*, Cengage Learning, Wadsworth, 2018.

- BRONNER, G eral, *La d emocratie des cr edules*, Presses Universitaires de France, 2013.
- BROOKFIELD, Stephen, *Developing critical thinkers*, Open University Press, 1987.
- BROWNE, M. Neil, Stuart M. Keeley, *Asking the Right Questions. A Guide to Critical Thinking*, Twelfth Edition, New York, Pearson, 2018.
- BYFORD, Jovan, *Conspiracy Theories. A critical Introduction*, Palgrave Macmillan, 2011.
- CAVERNI, Jean-Paul, Jean-Marc Fabre, Michel Gonzales, *Cognitive Biases*, North-Holland, 1990.
- CLITAN, Gheorghe, *G andire critic a. Micromonografie*, Ed. Eurobit, Timi soara, 2003.
- COHEN, Martin, *Rethinking thinking. Problem Solving from Sun Tzu to Google*, Imprint Academic, 2022.
- COLLINGWOOD, R.C., *O autobiografie filosofic a*, trad.rom., Editura Trei, 1998.
- COOPER, Joel, *Cognitive Dissonance. Fifty Years of a Classic Theory*, Sage Publications, 2007.
- CROWN, Carol, *Cognitive Psychology*, Sage Publication, 2007.
- DAMASIO, Antonio, *Descartes' Error. Emotion, Reason and the Human Brain*, Penguin Books, SUA, 2005, e-book.

- DE BONO, Edward, Efrem Zimbalist, *Lateral thinking*, London: Penguin, 1970.
- DENNETT, Daniel C., *Consciousness Explained*, Back Bay Books, New York, 1991.
- DESCARTES, René, *Reguli utile și clare pentru îndrumarea minții în cercetarea adevărului*, Editura Științifică, București, 1964.
- DEWEY, John, *How we think*, D.C.Heat&Co, 1910.
- EPSTEIN, Richard L., Carolyn Kernberger, *Critical Thinking*, Thomson Wadsworth, 2006.
- FACIONE, Peter, *Critical Thinking: A statement of expert consensus for purposes of educational assesment and instruction*, American Philosophical Association, Newark, DE, 1990, disponibil la <https://eric.ed.gov/?id=ED315423>, accesat la 10 noiembrie 2019.
- FESTINGER, Leon, *A Theory of Cognitive Dissonance*, California, Standford University Press, 1962.
- FISHER, Alec, *Critical Thinking. An Introduction*, Cambridge University Press, 2011.
- FLOYD, Kory, *Comunicare Interpersonală*, trad.rom., Polirom, 2013.

- GOLEMAN, Daniel, *Focus. The Hidden Driver of Excellence*, Bloomsbury, 2013.
- GOVIER, Trudy, *A Practical Study of Argument*, Wadsworth, Cengage Learning, 2010.
- GRECU, Constantin, *Logica Interogativă și Aplicațiile ei*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982.
- HABER, Jonathan, *Critical Thinking*, The MIT Press, 2020.
- HAIDT, Jonathan, *Ipoteza fericirii*, trad.rom., Editura Humanitas, București, 2020.
- *The Righteous Mind: Why Good People Are Divided by Politics and Religion*, Vintage, 2012.
- HALPERN, Diane F., *Thought and Knowledge. An Introduction to Critical Thinking*, Psychology Press, 2014.
- HAMBLIN, C.L., *Fallacies*, Methuen, Londra, 1970.
- HERBERT, Joe, *The Minder Brain. How Your Brain Keeps You Alive, Protects You from danger, and Ensures that You Reproduce*, World Scientific Publishing, 2007.
- HOFSTADTER, Douglas, Emanuel Sander, *Surfaces and Essences. Analogy as the Fuel and Fire of Thinking*, Basic Books, New York, 2013.
- KACKSON, Debra, Paul Newberry, *Critical Thinking. A User's Manual*, Wadsworth Cengage Learning, USA, 2012.

- KAHNEMAN, Daniel, *Gândire rapidă. Gândire lentă*, trad.rom., Editura Publica, București, 2012.
- LEVITIN, Daniel, *Weaponized Lies. How to Think Critically in the Post-Truth Era*, USA, Dutton, 2016.
- LIPMAN, Matthew Lipman, *Thinking in Education*, Second Edition, Cambridge University Press, New York, 2003.
- MCPECK, John, *Critical thinking and education*, Routledge, 2016 (prima publicare în 1981), e-book.
- MERCIER, Hugo, Dan Sperber, *The Enigma of Reason. A New Theory of Human Understanding*, Penguin Books Ltd, 2018, e-book.
- MEYER, Michel, *La problématique. Que Sais-je?*, Paris, PUF, 2010, e-book.
- MOORE, Brooke Noel, Richard Parker, *Critical Thinking*, a 10-a ediție, McGraw Hill, 2012.
- MOORE, Edgar, *Creative and Critical Thinking*, Houghton Mifflin, USA, 1967.
- NICHOLS, Tom, *The death of expertise. The campaign against established knowledge and why it matters*, Oxford University Press, 2017.
- NILSSON, Nils J., *Understanding Beliefs*, The MIT Press Essential Knowledge Series, 2014.

- PARKER, Richard B., Brooke Noel Moore, *Critical Thinking*, 13th Edition, McGraw-Hill, 2020.
- PAUL, Richard, Linda Elder, *Critical Thinking Competency Standards*, The Foundation for Critical Thinking, 2005.
- ___ *Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Professional and Personal Life*, Financial Times Prentice Hall, 2002.
- PERELMAN, Chaim, Lucie Olbrechts-Tyteca, *Tratat de argumentare. Noua Retorică*, trad.rom., Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2012.
- RAINBOLT, George W., Sandra L. Dwyer, *Critical Thinking. The Art of Argument*, Wadsworth Cengage Learning, Canada, 2012.
- SĂLĂVĂSTRU, Constantin, *Teoria și practica argumentării*, 2003, Iași, Polirom.
- ___ *Arta Dezbaterilor Publice*, Editura Tritonic, București, 2009.
- ___ *Mic tratat de oratorie*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2010.
- SIEGEL, Harvey, în John E. McPeck, *Teaching critical thinking: Dialogue and dialectic*, Routledge, 2016, e-book.
- SUMNER, William Graham, *Folkways-A study of the sociological importance of usages, manners, customs, mores*

- and morals*, Read Books Ltd, 2011 (publicată original în 1906).
- TITTLE, Peg Tittle, *Critical Thinking. An Appeal to Reason*, Routledge, 2011.
- TODD, Peter M., Gerd Ed Gigerenzer, *Ecological rationality: Intelligence in the world*, Oxford University Press, 2012.
- TOULMIN, Stephen, *The Uses of Argument*, Reviewed edition, Cambridge University Press, 2003.
- VAN DIJK, Teun A., *Discourse and Context. A Sociocognitive Approach*, Cambridge, 2008.
- VAUGHN, Lewis, *The power of critical thinking. Effective reasoning about ordinary and extraordinary claims*, Oxford University Press, 2008.
- VOICU, Marian, *Matrioșka Mincinoșilor. Fake News, Manipulare, Populism*, Editura Humanitas, București, 2018.
- WALTON, Douglas, *A Pragmatic Theory of Fallacy (Studies in Rhetoric and Communication)*, University of Alabama Press, 1995.
- WARDLE, Claire, Hossein Derakhshan, *Information Disorder Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking*, Publicat de Consiliul Europei, 2017.

- WESTON, Anthony, *Creativitatea în gândirea critică*, trad.rom., București, Editura ALL, 2008.
- WODAK, Ruth, Michal Kryzanowski, *Qualitative Discourse Analysis in The Social Sciences*, Palgrave Macmillan, 2008.
- WOODS, John, *The Death of Argument. Fallacies in Agent Based Reasoning*, Springer, 2004.

B. STUDII ÎN VOLUME COLECTIVE

- BLAIR, J. Anthony, „What is informal logic?“, în Frans H. van Eemeren and Bart Garssen, *Reflections on theoretical issues in Argumentation Theory*, Springer, 27-42, 2015.
- BOTEZATU, Petre, „Erotetica. Logica Întrebărilor (principii și aplicații)“, în Constantin Grecu, *Logica Interogativă și Aplicațiile ei*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982.
- CATTANI, Adelino, „Persuading and convincing“, *OSSA Conference Archive University of Windsor*, Vol.11, 2020.
- EHRlich, Susan, Alice F. Freed, „The Function of Questions in Institutional Discourse. An Introduction“, în Alice F. Freed și Susan Ehrlich, *Why Do You Ask? The Function of Questions in Institutional Discourse*, Oxford University Press, 2010.

HIRSCHHORN, Monique, « Ce n'est pas la post-vérité qui nous menace, mais l'extension de notre crédulité » : conversation avec Gérald Bronner, 54-57, în *The Conversation France, Fake news et post-vérité : 20 textes pour comprendre et combattre la menace*, 2018, e-book.

ILIE, Cornelia, „Questions and questioning", în *The international encyclopedia of language and social interaction*, prima ediție, JohnWiley & Sons, 1-15, 2015.

JOHNSON, Ralph H., „The Rise of Informal Logic. Essays on Argumentation, Critical Thinking”, *Reasoning and Politics*, Vol. 2. University of Windsor, 2014.

LANDRY, Normand, „Alphabétiser à l'actualité: examen des réponses éducatives aux fausses nouvelles”, în *Les Fausses Nouvelles. Nouveaux Visages, Nouveaux Défis. Comment déterminer l'avaleur de l'information dans les sociétés démocratiques*, sur la direction de Florian Sauvageau et al., Presses de l'Université Laval, 2018.

LEVY, Neil, Robert M. Ross, „The cognitive science of fake news", *The Routledge handbook of political epistemology*, 181-191, Routledge, 2021.

MEMHELD, Pierre, „Vérifier les informations face à la dictature de l'instantané”, în : *The Conversation France, Fake news et*

post-vérité : 20 textes pour comprendre et combattre la menace, 2018, e-book.

O'BRIEN, David P., „Mental Logic and Irrationality: We Can Put a Man on the Moon, So Why Can't We Solve Those Logical Reasoning Problems?”, în Martin D.S. Braine și David P. O'Brien, *Mental Logic*, LAWRENCE ERLBAUM ASSOCIATES, New Jersey, 1998.

POHL, Rudiger F., „Cognitive Illusions. A Handbook on Fallacies and Biases in Thinking”, *Judgement and Memory*, Psychology Press, 2004.

PERELMAN, Chaim, „Formal Logic and Informal Logic”, în Michel Meyer (coord.), *From Metaphysics to Rhetoric*, Synthese Library, vol 202, Springer, Dordrecht, 1989.

SCHWARTZ, Bennett L., Timothy J. Perfect, „Introduction: toward an applied metacognition”, în Timothy J. Perfect, Bennett L. Schwartz, *Applied Metacognition*, Cambridge University Press, 2004.

TOOBY, John, Leda Cosmides, „Toward Mapping the Evolved Functional Organization of Mind and Brain”, *The New Cognitive Neurosciences*, 2d ed., ed. Michael S. Gazzaniga, Cambridge, MA: MIT Press, 1167–1178, 2000.

VAN DIJK, Teun A., „Critical Discourse Analysis”, in *The Handbook of Discourse Analysis*, Second Edition, Wiley Blackwell, 2015.

VAN EEMEREN, F.H., R. Grootendorst et al. *Fundamentals of Argumentation Theory*, Routledge, 2009.

VOLKOFF, Vladimir, „Le mot et la chose”, în Jean-Paul Gourevitch, *La désinformation: tous coupables?*, Ed. Panoramiques-Corlet, 2002.

C. ARTICOLE ȘTIINȚIFICE

ADRIANI, Roberto, „Fake News in the Corporate World: A Rising Threat, European”, *Journal of Social Science Education and Research*, Volume 6, Issue 1, 92 – 110, 2019.

AZZIMONTI, Marina, Marcos Fernandes, „Social Media Networks, Fake News, and Polarization”, *National Bureau of Economic Research*, Nr. 24462, 1 – 62, 2018.

BAILIN, Sharon et al., „Conceptualizing critical thinking”, *J. Curriculum Studies*, Vol.31, Nr.3, 285-302, 1999.

BAILIN, Sharon, „Critical and Creative Thinking”, *Informal Logic*, Vol. IX, Nr.1, 23-30, 1987.

- BAR, Moshe, „The proactive brain: using analogies and associations to generate predictions", *Trends in cognitive sciences*, Vol.11, Nr. 7, 280-289, 2007.
- BENSUSAN, Hilan, Manuel de Pinedo., „When my own beliefs are not first-personal enough", *THEORIA. Revista de Teoría, Historia y Fundamentos de la Ciencia*, Vol. 22, Nr. 1, 35-41, 2007.
- BOISVERT, Jaques, „Pensée critique: définition, illustration et applications”, în *Revue québécoise de psychologie*, Vol.36, Nr.1, 3-33, 2015.
- BRAUN, Joshua A., Jessica L. Eklund, „Fake news, real money: Ad tech platforms, profit-driven hoaxes, and the business of journalism", *Digital Journalism*, Vol.7, Nr. 1, 1-21, 2019.
- BROOKFIELD, Stephen, „Assessing Critical Thinking”, *New Directions for Adult and Continuing Education*, Nr.75, 17-29, 1997.
- COSMIDES, Leda, "The logic of social exchange: Has natural selection shaped how humans reason? Studies with the Wason selection task", *Cognition*, Vol.31, Nr.3, 187-276, 1989.

- CUMMINS, Denise D., et al., „Conditional reasoning and causation", *Memory & cognition*, Vol.19, Nr.3, 274-282, 1991.
- DE GLOPPER, Kees, „Fisher, Alec and Scriven, Michael (1997). Critical Thinking. Its Definition and Assessment", *Argumentation*, Vol.16, Nr.2, 247-251, 2002.
- DEBOWSKA, Kamila, Paweł Łoziński, Chris Reed, „Building Bridges between Everyday Argument and Formal Representations of Reasoning", *Studies in Logic, Grammar and Rhetoric*, Vol.16, Nr.29, 95-135, 2009.
- DOUGLAS, Karen M., Robbie M. Sutton, "Does it take one to know one? Endorsement of conspiracy theories is influenced by personal willingness to conspire", *British Journal of Social Psychology*, Vol.50, Nr. 3, 544-552, 2011.
- ELDER, Linda, Richard Paul, „The Role of Socratic Questioning in Thinking, Teaching, and Learning", *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, Vol. 71, Nr.5, 297-301, 1998.
- ENNIS, Robert H., „Critical Thinking and Subject Specificity: Clarification and Needed Research", *Educational Researcher*, Vol.18, Nr.3, 1989.

- EVANS, J.St.B.T. et al., „Reasoning, decision making and rationality”, *Cognition*, Nr.49, 165-187, 1993.
- EVANS, Jonathan St BT, Valerie A. Thompson., „Informal reasoning: Theory and method”, *Canadian Journal of Experimental Psychology/Revue canadienne de psychologie expérimentale*, Vol.58, Nr.2, 69-74, 2004.
- EVANS, Jonathan St. B. T., „Dual-Processing Accounts of Reasoning, Judgment, and Social Cognition”, *Annual review of Psychology*, Nr.59, 255-278, 2008.
- FACIONE, Peter A., „The Disposition Toward Critical Thinking: Its Character, Measurement, and Relationship to Critical Thinking Skill”, *Informal Logic*, Vol.20, Nr.1, 61-84, 2000.
- FISHER, Alec, „What Critical Thinking Is”, *Studies in Critical Thinking, Windsor Studies in Argumentation*, Vol.8, 2019.
- FLAVELL, John H., „Metacognition and Cognitive Monitoring. A New Area of Cognitive-Developmental Inquiry”, *American Psychologist*, Vol.34, Nr.10, 906-911, 1979.
- GALLUP, A., John S., James L. Knight Foundation, *American Views: Trust, Media and Democracy*, 1-68, 2018.
- GELFERT, Axel, „Fake News: A Definition”, *Informal Logic*, Vol. 38, Nr.1, 2018.

- GORMAN, Sara E., Jack M. Gorman, *Denying to the grave. Why we ignore the science that will save us*, Oxford University Press, 2021.
- GRAHAM, Jesse, Jonathan Haidt et al., „Moral foundations theory: The pragmatic validity of moral pluralism", *Advances in experimental social psychology*, vol. 47, 55-130, Academic Press, 2013.
- HALPERN, Diane F., „Teaching critical thinking for transfer across domains: Disposition, skills, structure training, and metacognitive monitoring", *American psychologist*, Vol. 53, Nr. 4, 449-455, 1998.
- HOWARD, Daniel, „Rhetorical Question Effects on Message Processing and Persuasion: The Role of Information Availability and the Elicitation of Judgment", *Journal of Experimental Social Psychology*, Nr. 26, 217-239, 1990.
- INIGUEZ, Gerardo et.al., „Are Opinions Based on Science: Modelling Social Response to Scientific Fact", *PLoS ONE*, Vol.7, Nr.8, e42122, 2012.
- JOHNSON, Ralph H, „When informal logic met critical thinking", *Inquiry: Critical Thinking Across the Disciplines*, Vol.27, Nr.3, 2012, 5-14.

- KAPLAN, Jonas T., Sarah I. Gimbel, Sam Harris, "Neural correlates of maintaining one's political beliefs in the face of counterevidence", *Scientific reports*, Vol.6, Nr. 1, 1-11, 2016.
- KOZLOWSKA, Iga, „Facebook and data privacy in the age of Cambridge Analytica", *The Henry M. Jackson School of International Studies*, Seattle, Vol.30, 2018.
- KRUGLANSKI, Arie W., Gerd Gigerenzer, "Intuitive and deliberate judgments are based on common principles", *Psychological review*, Vol.118, Nr.1, 97-109, 2011.
- LANTIAN, Anthony et al., „Maybe a free thinker but not a critical one: High conspiracy belief is associated with low critical thinking ability", *Applied Cognitive Psychology*, Vol.35, nr. 3, 674-684, 2021.
- LIPMAN, Matthew Lipman, „Critical Thinking: What can it be?", in *Analytic Teaching*, Vol.8, Nr.1, 5-12, 1987.
- MCDOUGALL, Julian, „Media literacy versus fake news: critical thinking, resilience and civic engagement", *Media Studies*, Vol.10, Nr.19, 29-45, 2019.
- MERCIER, Hugo, Dan Sperber, „Why do humans reason? Arguments for an argumentative theory", in *Behavioral and Brain Sciences*, Cambridge University Press, Vol.34, Nr.2, 57-74, 2011.

- OAKSFORD, Mike, Nick Chater, „The probabilistic approach to human reasoning", *Trends in cognitive sciences*, Vol.5, Nr.8, 349-357, 2001.
- O'BRIEN, David P., „Human reasoning includes a mental logic", *Behavioral and brain sciences*, Vol.32, Nr.1, 96-97, 2009.
- PAUL, Richard, Linda Elder, „Critical Thinking: Ethical Reasoning and Fairminded Thinking, Part I", *Journal of Developmental Education*, Vol. 33, Nr. 1, 38-39, 2009.
- PAUL, Richard, „Teaching critical thinking in the "strong" sense: A focus on self-deception, world views, and a dialectical mode of analysis", *Informal Logic*, Vol.4, Nr.2, 1981.
- PLOHL, Nejc, Bojan Musil, „Do I know as much as I think I do? The Dunning-Kruger effect, overclaiming, and the illusion of knowledge", *Horizons of Psychology*, Nr. 27, 20 – 30, 2018.
- PRESTON, Stephanie et.al., „Detecting fake news on Facebook: The role of emotional intelligence", *PLoS ONE*, Vol.16. Nr.3, 1-13, 2021.
- RODGERS, Carol, „Defining Reflection: Anther Look at John Dewey and Reflective Thinking", *Teachers College Record*, Vol.104, Nr.4, 842-866, Columbia University, 2002.

- SĂLĂVĂSTRU, Constantin, „Patologia discursului jurnalistic: sofismele”, *Argumentum*, Nr.1, Editura Fundației Academice AXIS, 2002/2003.
- SAWYER, Keith, „The cognitive neuroscience of creativity: A critical review”, *Creativity research journal*, Vol.23, Nr.2, 137-154, 2011.
- SEARS, Alan, Jim Parsons, „Towards Critical Thinking as an Ethic”, *Theory and Research in Social Education*, Vol.19, Nr.1, 45-68, 1991.
- SHAW, Victoria F., „The cognitive processes in informal reasoning”, *Thinking & Reasoning*, Vol.2, nr.1. 51-80, 1996.
- SIMON, Herbert A., "Bounded rationality in social science: Today and tomorrow", *Mind & Society*, Vol.1, Nr.1, 25-39, 2000.
- ŠPAGO, Džemal, „Rhetorical questions or rhetorical uses of questions?”, *ExELL (Explorations in English Language and Linguistics)*, Vol.4 Nr.2, 102-115, 2016.
- SWAMI, Viren et al., „Analytic thinking reduces belief in conspiracy theories”, *Cognition*, Vol.133, nr. 3, 572-585, 2014.

- THAYER-BACON, Barbara J., „Caring and its Relationship to Critical Thinking”, *Educational Theory*, Vol.43, Nr.3, 323-340, 1993.
- TVERSKY, Amos and Daniel Kahneman, „Judgment under uncertainty: Heuristics and biases”, apărut inițial în *Science*, 185, Nr.415, 1974, 1124-1131, preluat din Daniel Levitin, *Foundations of Cognitive Psychology. Core readings*, MIT Press, 2002.
- VAN DER VET, Freek, „Spies, Lies, Trials, and Trolls: Political Lawyering against Disinformation and State Surveillance in Russia”, *Law & Social Inquiry*, Vol.46, Nr. 2, 407-434, 2021.
- VOSOUGHI, Soroush, Deb Roy, Sinan Aral, „The spread of true and false news online”, în *Science*, Vol.359, Nr.6380, 2018.
- WALTON, Douglas N., „What is Reasoning? What Is an Argument?”, *The Journal of Philosophy*, Vol. 87, Nr. 8, 399-419, 1990.
- WASON, Peter C., J. St BT Evans, „Dual processes in reasoning?”, *Cognition*, Vol.3, Nr.2, 141-154, 1974.